

20 maart 2022, 3e zondag van de veertigdagentijd, Maranathakerk Den Haag

Exodus 6: 2-8 en Lucas 13: 1-9

Mark van der Laan

Gemeente van onze Heer Jezus Christus, 'als het kwaad goede mensen treft', zo luidt de titel van een boek, dat inmiddels zo'n 25 jaar oud is, maar inmiddels aan zijn 32e druk toe zag ik. Het is een boek dat veel in groepen gelezen wordt, bijvoorbeeld in rouwgroepen. Het boek gaat over de bijna niet te beantwoorden vraag: 'Waarom worden onschuldige mensen door het kwaad getroffen?' In de theologie wordt de zoektocht naar een antwoord op deze vraag de theodicee genoemd, een woord wat letterlijk de "rechtvaardiging van God" betekent. Het is namelijk een zoektocht naar een antwoord wat een oplossing moet zijn voor het bestaan van een God die zowel volmaakt goed als almachtig is, terwijl er toch kwaad in de wereld bestaat, dat er lijden is. Kortom: waarom worden onschuldige mensen getroffen door rampen? Hoe kan het dat God het kwaad de ruimte geeft als God én goed én almachtig is? Het is de grote 'waarom-vraag' die ook in deze dagen weer in alle hevigheid kan opkomen, bij de hartverscheurende beelden uit Oekraïne. Het is een vraag die bij gelovigen tot vertwijfeling kan leiden, sommigen zijn er door afgehaakt. Zo las ik gisteren het dagblad Trouw in de serie 'de 10 geboden', waarin dit keer Huub Stapel aan het woord komt. "Ik geloof niet in God", zegt hij. "Als Hij bestond, zou Hij de mensen in Oekraïne te hulp schieten." Het is iets wat je vaak hoort: de honger in de wereld, de oorlogen, de ellende, waarom laat God dat toe!?

In de lezing van vandaag komen ook twee rampen aan de orde. Jezus is al een tijdje met de menigte om hen heen in gesprek over het duiden van de tekenen van de tijd, wanneer dit gesprek wordt onderbroken door mensen die slecht nieuws brengen. Ze komen naar Jezus toe met een verhaal over Galileeërs 'van wie Pilatus het bloed vermengd had met hun offers'. Ze omschrijven het wat omfloerst, maar het is in feite een gruwelijk bericht. Vermoedelijk gaat het om pelgrims in Jeruzalem die op gruwelijke wijze waren vermoord terwijl ze hun religieuze plicht aan het vervullen waren, namelijk het brengen van een offer in de tempel. Het is een gebeurtenis waar we buiten de Bijbel om geen andere bronnen voor hebben, maar het past wel bij het beeld wat geschiedschrijvers uit die tijd over Pilatus als een wreed heerser schetsen. Impliciet ligt onder de vraag die zij stellen de grote theologische vraag : hoe heeft God dat kunnen toelaten? Ze vragen Jezus eigenlijk 'want vindt U hier nu van?', ze willen horen hoe Jezus de dood van deze Galileeërs duidt.

In zijn reactie haalt Jezus er een ander ongeluk erbij, de 18 doden die vielen toen een toren bij Siloam omviel. In Zijn reactie vallen twee zaken op. Allereerst is het opvallend dat Jezus in Zijn reactie niet uitgaat van onschuld van de gestorvenen, maar van hun schuld. Zij zijn niet onschuldig omgekomen, maar gestorven zonder dat zij schuldiger waren dan de anderen, zo zegt Jezus. Ten tweede is het opvallend dat Jezus' woorden de ramp in het geheel niet verklaren, Hij constateert slechts dat er doden te betreuren waren. Dat kan voor ons misschien wat merkwaardig overkomen. Maar voor de eerste lezers van het Evangelie was dit veel minder vreemd. In de ogen van de eerste christenen vormde het kwaad in de wereld helemaal geen bedreiging voor Gods goedheid of almacht. Dit komt onder meer omdat de vroege christenen achter het kwaad in de wereld een soort tegenspeler of tegenstander zagen, die vanuit de joodse traditie ook wel diabolos werd genoemd, waar ons woord duivel vandaan komt, die er op uit is om gelovigen op het verkeerde been te zetten.

Diabolos betekent letterlijk 'door-elkaar-gooier', kortom iemand die overhoop gooit, die verwart, die misleidt. Maar de vroege christenen waren er tegelijkertijd van overtuigd dat door de dood van Jezus de macht van deze diabolos over de volgelingen van Christus gebroken was. Voor de vroege christenen was het kwaad dan ook enerzijds een dagelijkse realiteit en anderzijds reeds terzijde geschoven door Gods overwinning in Christus.

De vraag hoe het kan dat God bestaat en er toch kwaad en lijden in de wereld is, is ergens vooral ook een moderne vraag. Het is een vraag waar vooral vanaf de Verlichting, dus vanaf de 18e eeuw, veel over is nagedacht. Het was een tijd waarin niet zozeer de gemeenschap, het sociale verband of God, maar de mens als autonoom individu centraal kwam te staan. En daarin kwam de vraag op waarom lijden ons treft, waarop men een rationeel antwoord probeert te vinden.

De vroege christenen waren echter helemaal niet bezig met het zoeken van een rationele verklaring. Hun antwoord op de waaromvraag was niet om Gods liefde en macht te bevragen, maar om gemeenschappen te stichten.

Gemeenschappen waarin het geloof gedeeld werd.

Gemeenschappen waarin het leven gedeeld werd.

Gemeenschappen waarin het lijden als het ware kon worden geabsorbeerd, opgenomen, weerstaan.

Hun omgang met de waaromvraag was dus veel meer praktisch dan filosofisch.

Nee, geen pasklare antwoorden als het kwaad mensen treft, maar het met elkaar uithouden te midden van de vragen die er mogen zijn,

En er vooral voor elkaar zijn, elkaar dragen en het met elkaar keer op keer maar weer wagen met de liefde en trouw van de Eeuwige onze God.

Geloven is wat anders dan een afdoend of sluitend antwoord verzinnen op vragen die eigenlijk geen antwoord verdragen, zo leren de vroegste christenen ons. Geloven is je toevertrouwen aan God, met vallen en opstaan. In dat toevertrouwen, mogen we ons vasthouden aan de Naam van de Eeuwige onze God. Zijn Naam is een belofte, zoals we in Exodus 6 hoorden.

God heeft Mozes al eerder geroepen om het volk uit Egypte te leiden, maar hij aarzelt en twijfelt. God waagt een nieuwe poging en roept Mozes voor de tweede keer. Viermaal klinkt er "Ik ben YHWH", "Ik ben de HEER." In Exodus 3 onthult de Heer de belofte die in Zijn Naam verscholen zit: 'Ik ben die Ik ben' of 'Ik zal er zijn'. Zo koppelt de Heer Zijn Naam aan Zijn daden. En wat zijn dan de daden die hem kenmerken? Dat zijn erbarmen en barmhartigheid, zoals de Heer zichzelf bekend maakt in Exodus 34: 'Ik ben een God die liefdevol is en genadig, geduldig, trouw en waarachtig.' Dit is een citaat als een rode draad door het Oude Testament loopt. Nee, geen opperwezen dat almachtig is in de zin dat Hij aan de touwtjes van deze wereld trekt, die dan hier een oorlog en dan daar een hongersnood strooit. Maar een God die liefdevol; is en genadig, geduldig, trouw en waarachtig.

Een God die dichtbij komt

Een God die de weg van de vernedering gaat; de gekruisigde God

Een weg van liefde door de dood heen, opdat wij kunnen leven en onze ogen naar de hemel kunnen opslaan om te weten en beseffen: *mijn hulp komt van de Heer.*

Met de woorden van Psalm 25:15 op deze zondag oculi: *Ik houd mijn oog gericht op de Heer.*

Er gebeurt nog wat anders in het gesprek van Jezus en de menigte; Hij keert de vraag om en wijst in Zijn antwoord terug naar de mensen die Hem de vraag stelden en stelt hen op één lijn met de slachtoffers van de rampen. Hij richt de aandacht op de vragenstellers en de omstanders: denk niet dat de slachtoffers grotere zondaars waren dan jullie, zegt Hij. Jezus legt hiermee het antwoord op de theodicee terug in onze handen, in mensenhanden: zijn we vredestichters die samenwerken? Of gaan we voor individuele belangen en gooien we de boel overhoop, zaaien we tweedracht en verwarring, zoeken we oorlog en conflict?

Jezus voegt er ook aan toe: Kom tot inkeer, anders zul je op dezelfde manier omkomen. Zo zit er in de teksten van vandaag een bepaalde spanning tussen enerzijds de verkondiging van genaderijke vergeving en anderzijds de oproep tot inkeer, tot een ommekeer, wat zoiets betekent als je leven herordenen, of een nieuw leven beginnen. Kenmerkend voor het Lucas-Evangelie is dat vergeving en ommekeer hand in hand gaan en vaak in een verrassende volgorde van eerst vergeving en dan ommekeer. Een genaderijke acceptatie door Jezus wordt dan gevolgd door een in blijdschap en dankbaarheid herordenen van het leven.

Dat zien we bijvoorbeeld bij de roeping van Levi in Lucas 5, waar Jezus zegt: 'Ik ben niet gekomen om rechtvaardigen te roepen, maar om zondaars [dat wil zeggen: zij die op de verkeerde weg zitten, die niet tot hun recht komen] aan te sporen een nieuw leven te beginnen'. We zien deze volgorde ook bij Zacheus in Lucas 19, die, let wel, in een vijgenboom klom om Jezus te zien.

De tekst die wij lezen, eindigt met een gelijkenis over een vijgenboom die Jezus vertelt. De eigenaar van een wijngaard wil zijn vijgenboom laten omhakken omdat hij geen vrucht draagt. De wijngaardenier, mogelijk een beeld voor Jezus zelf, pleit voor de boom. In deze gelijkenis laat Jezus zien dat Hij ruimte schept voor mensen. Er zijn nog kansen om goed te doen en om vruchtbaar te zijn. Hij schrijft mensen niet af, maar schept tijd en ruimte voor mensen om tot bloei te kunnen komen. Als wij denken dat er voor mensen of voor onszelf geen toekomst meer is, zegt Jezus: er is altijd een ommekeer mogelijk.

Niemand mag als hopeloos worden afgeschreven.

Je kunt je altijd heroriënteren.

Elk mens is bij tijd en wijle dor en droog, onvruchtbaar als de vijgenboom. Maar telkens krijg je een nieuwe kans. Jezus zegt: Ik maak de weg voor je vrij, zelfs al ben je al drie jaar achter elkaar onvruchtbaar gebleven en breng je geen vruchten meer voort die bij een ommekeer passen. Jezus' verwachting van ons leven reikt soms hoger dan die van onszelf. Denk je dat je geen vrucht meer kan dragen? Geef jezelf maar eens een jaar in rust over aan Hem, de wijngaardenier.

Hier is mijn grond,
want ik verlang naar leven.
Hier is mijn grond,
raak mij aan met Uw verwachting. Amen.